

recht als hij kan worden beluisterd in de juiste sfeer, waarin de geesten van de droom, de taal, de liefde, de leegte en de schoonheid weer heel even harmonieus tot leven komen.

Koen Vermeiren

CLAUDE VAN DE BERGE, *Hüüma*, Manteau, Antwerpen, 1987.

Vreemde chemieën van woorden

De kooi van Faraday is de elfde bundel poëzie van Leopold M. van den Brande sinds zijn debuut in 1967. Hij heeft zes jaar gewacht om hem uit te geven en dat heeft hier en daar gunstige gevolgen gehad. De dichter heeft een beetje gesnoeid in zijn gebruikelijke taaloverdaad. Toch is Van den Brande daarmee zeker geen toegankelijke dichter geworden. Hij blijft goeddeels trouw aan zijn streven „vreemde / chemieën van woorden” samen te stellen. Hermetisme en retoriek komen hem daarbij geregeld goed van pas.

„Poëzie is (...) een vorm van verval, een staat van ontbinding, een vloek”, zo vatte hij ooit zijn poëtische opvatting samen. Deze voorkeur voor het duistere, het decadente, de zelfkant, klinkt (al te) duidelijk door in het gedicht VI. De toon ervan is typerend voor deze bundel:

VI

vreemde chemieën van woorden
[sindsdien
hebben mijn bloed vermengd.
[met de aarde.
met mijn lichaam, dat gebonden
[aan de
ontbinding, denkend de gaten te
[vullen
beschrijft wat onder de woorden
[ligt te
vergaan. die hij draait en keert,
[die hij eet
en leest, om hun malse kern van
[pijn. want
het is zijn lichaam dat leeft en
[spreekt,
over het niet meer zijn. over de
[doden van
het jaar, die gehurkt in hun nis-
[sen, met

krijtwit gelaat en uitwerpselen
[besmeurd,
plots levensgroot rechtop zijn
[gaan staan. (p. 32)

Van den Brande is niet de dichter die zijn loodzware thematiek verlicht met ironie, (zelf)relative-ring of een luchtige toon. Een verplichting is dat natuurlijk niet, maar het kan helpen. Een gedicht over een bezoek aan een hoer, bijvoorbeeld, begint niet onaardig: „terwijl ik haar, als de angst een kind / bekruipt, waar zij bloot vlees is tussen / haar vacht, (...)” maar het einde gaat volkomen de pikdonkere mist in: „(...) momentopnamen / van orgasmen lichten op, terwijl het / zwarte verdovende vallen al begint. / de slaap voorafgaande aan de dood / van het dodelijk geïnjecteerde dier” (p. 52).

In de „poëte maudit”-sfeer die Van den Brande graag oproept, is de dood uiteraard nooit afwezig. Hij is letterlijk alom aanwezig. Zelfs tot zijn nog levende moeder richt de dichter zich als volgt: „nu je nog leeft moeder zal ik schrijven / over je dood, over je heen schrijven” (p. 8). Het samengaan van doodsangst en doodsverlangen lijkt mij de belangrijkste drijfveer van deze poëzie.

Van Van den Brandes gedichten gaat een zekere gedegenheid uit dank zij de forse strofenbouw, de veelvuldige enjambementen, de eigenzinnige interpunctie, de alliteraties en assonanties en de „harde” woordkeus. Maar precisie ontbreekt. Al te vaak komen gedichten niet verder dan een overdreven sfeerschepping, die bij voorkeur luguber en zogenaamd diepzinnig moet zijn. Dat kan ongetwijfeld goede poëzie opleveren, maar Van den Brande weet niet altijd maat te houden. Zijn „chemie van woorden” is soms nauwelijks meer dan een welluidend borrelen van beelden en woorden.

Maar het kan ook anders. Nu en dan resulteert een rustige zelfbeheersing in fraaie regels, zoals de volgende uit een gedicht *Bij de poëzie van Sylvia Plath*: „(...) of aloude gebeenten in / haar bewo-

Leopold M. van den Brande (°1947).

gen. heeft zij het hoofd gelegd, / op een zacht kussen van gas. en een zwarte / zwerm bijen bezit van haar genomen, opent / zij langzaam de ruimte, de bodemloze schatkist / van de dood. sluit zich, weer dooréngeschud, / over haar heen, het machtige alfabet” (p. 43).

De kern van Van den Brandes thematiek komt hierop neer dat alles in het leven aangetast is door de dood: „de pijn van de geboorte die de pijn is van de dood” (p. 11). De taal „heelt wat de pijn / in ons heeft stukgemaakt” (p. 49). Schrijven is voor Van den Brande overduidelijk een therapeutische noodzaak: „ik schrijf en ik zou willen schreeuwen / ik sterf en ik zou willen leven” (p. 53). Gedichten helpen om te ontsnappen aan „de kooi van ons / lichaam (waarin) wij allen gevangenen van de tijd (zijn)” (p. 49).

Hierover gaat natuurlijk veel poëzie. Van den Brande verwoordt het allemaal uitermate expliciet, naar mijn smaak zelfs meestal te nadrukkelijk. De betrekkelijke vormvastheid en de nogal zeldzame goede flitsen wegen niet op tegen het tekort aan helderheid en beheersing, tegen het obsessievolle, soms ongebreidelde filosofieer over leven en dood.

„God, waarom die troosteloosheid, / de altijd aanwezige gedachte aan / de dood, die ons niet leven laat / als mensen, waardig en zelfzeker, (...)” (p. 50) vraagt Van den Brande zich tegen het einde van de bun-

del af. Niet geheel ten onrechte. Gedichten kunnen ook goede diensten bewijzen om de „altijd aanwezige” gedachten even te verzetten.

Bernard Dewulf

LEOPOLD M. VAN DEN BRANDE, *De kooi van Faraday* (Gedichten 1981-1985), Yang Poëzie Reeks, Gent, 1986, 64 p.

**Als God niet bestaat
en de hemel leeg is.
Het verzameld werk van
Jacoba van Velde**

Bij uitgeverij Querido, Amsterdam, is het *Verzameld Werk* van Jacoba van Velde verschenen. Het oeuvre is zo beperkt van omvang, twee romans en tien verhalen, dat het past in een boek van 225 bladzijden, waarbij dan nog een leerzaam *Nawoord* komt, van August Hans den Boef. Het geeft geen compleet beeld van de literaire activiteiten van de schrijfster, die bij velen hoofdzakelijk bekend is als vertaalster, speciaal van Beckett, wiens romans en toneelstukken zij in het Nederlands vertaalde en voor wie zij in zijn beginperiode als literair agente optrad. Zij heeft daarnaast veel modern Frans werk vertaald, en soms ook uit het Engels. Dat die vertalingen van hoge kwaliteit zijn wordt algemeen erkend, maar veel minder bekend is dat voor haar oorspronkelijk werk hetzelfde geldt. En toch is zij, zoals Den Boef het uitdrukt „auteur van een van de weinige naoorlogse wereldsucces- sen in de Nederlandse literatuur”. Hij duidt dan op de roman *De grote zaal*, die in 1953 verscheen en sindsdien zeven maal is herdrukt: een totale oplage van 75.000 exemplaren. Het boek werd vertaald in het Frans, Engels, Duits, Italiaans, Noors, Zweeds, Fins, Spaans, Afrikaans, Servokroatisch en Pools. In Polen werden er bewerkingen van gemaakt voor radio zowel als voor televisie. Simone de Beauvoir heeft over *La grande salle* geschreven dat het zeer goed het leven in een bejaardentehuis weergeeft. Dat klinkt uit die mond als een compliment, maar daarmee is over de roman toch onvol-

Jacoba van Velde (1903-1985).

doende gezegd. In het boek zijn namelijk twee ik-verhalen verknoot. Het eerste is het verhaal van een oude vrouw die haar laatste dagen slijt in een verzorgingshuis voor bejaarden, ergens in Nederland. Ze bevindt zich temidden van lotgenoten van wie zij de ellende en het verval van nabij kan waarnemen. Het tweede verhaal wordt verteld door haar dochter, die met haar man ver weg woont, in Parijs, en die haar moeder tot haar spijt dus maar incidenteel kan komen bezoeken. Door die naast-elkaarplaatsing van het moeder-verhaal en het dochter-verhaal is het boek een echte vrouwenroman, waarin een liefderijke moeder-dochter-relatie aan de orde komt en ook de ontwikkeling naar grotere zelfbewustheid en maatschappelijke emancipatie die de moderne vrouw in het tijdsbestek van één generatie heeft doorgemaakt. Nog is de fundamentele thematiek van de roman daarmee niet aangegeven. Die betreft de uiteindelijke eenzaamheid, het gevoel van verlorenheid en verlatenheid dat de mens kan overvallen tijdens zijn leven, vooral aan het eind. De laatste woorden van de stervende oude vrouw zijn: „God! Help me! Laat me niet alleen dwalen in die duisternis waar ik geen weg weet en die voor mij onbegrijpelijk is”. Dit aangrijpende „Eli, Eli, lama sabachtani” laat zien dat *De grote zaal* meer is dan een roman over bejaarden of over vrouwen; hij gaat over de menselijke conditie in het algemeen. Wat dat betreft is de verwantschap met het werk